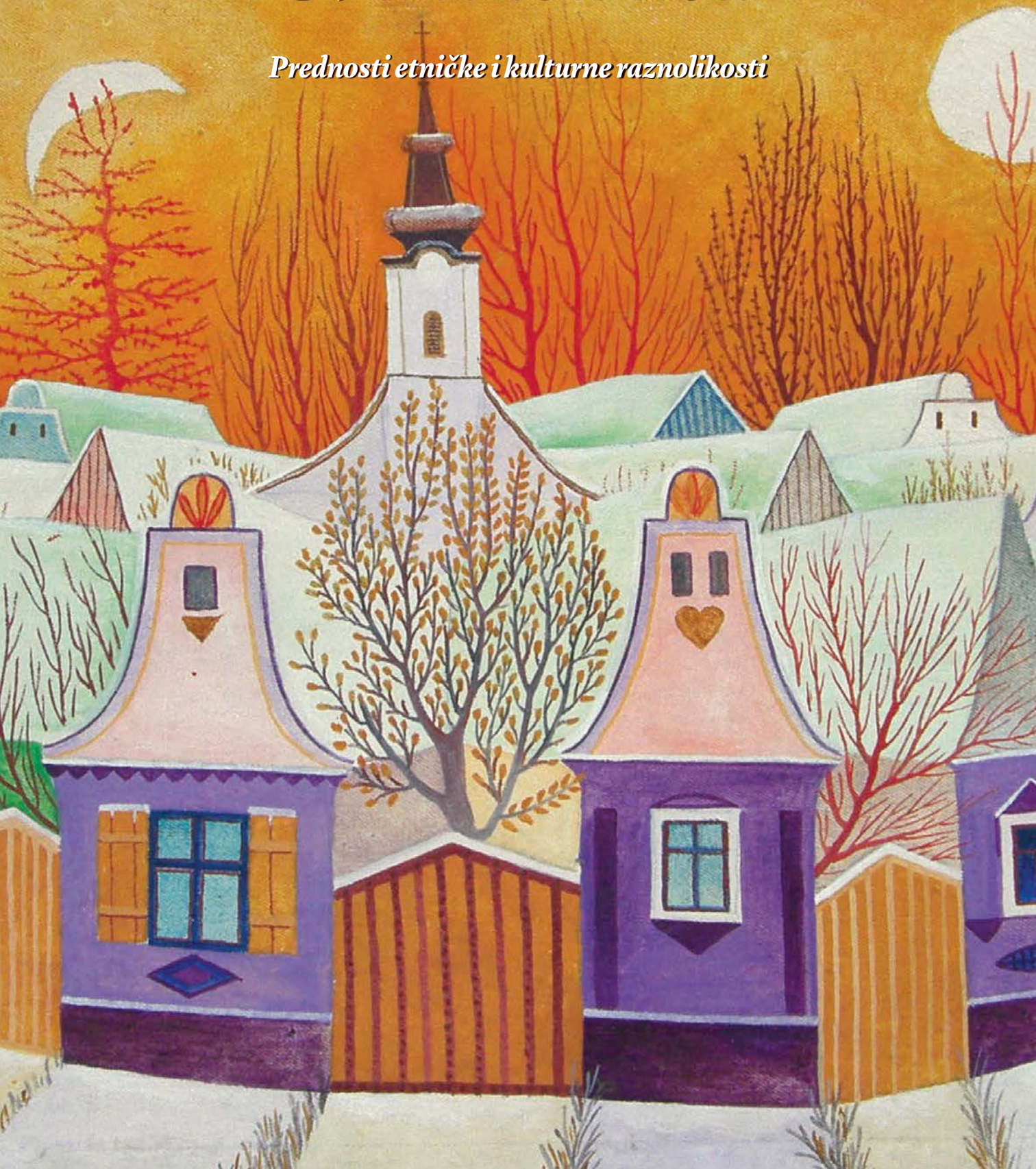

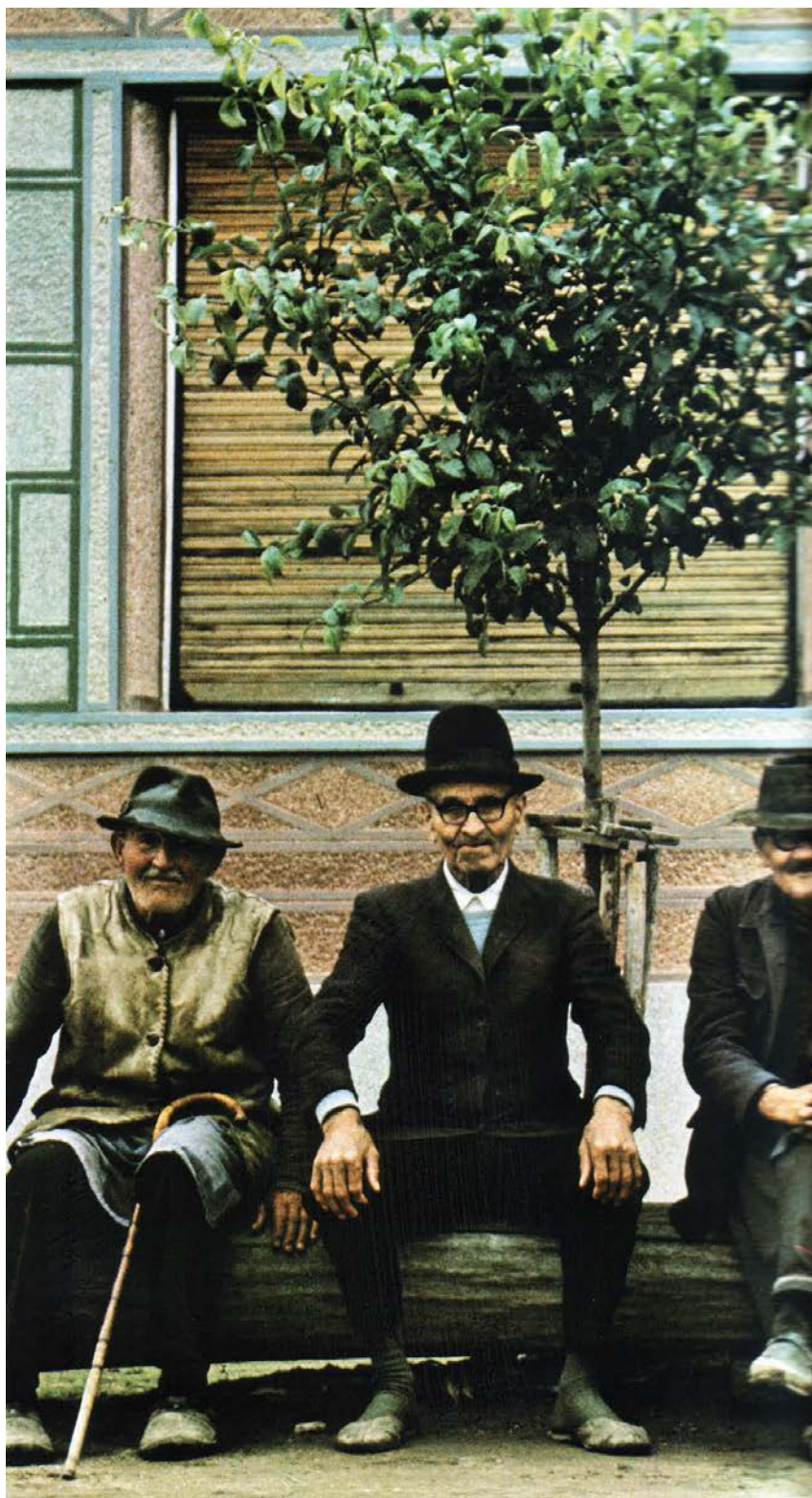
Kulturno mapiranje Vojvodine (4)

Sva naša lica

Prednosti etničke i kulturne raznolikosti

Život na granici

Vojvodina danas ima nešto manje od dva miliona stanovnika, šest službenih jezika (srpski, mađarski, slovački, hrvatski, rumunski, rusinski) i 26 nacionalnih manjina. Ova vojvođanska kulturna i etnička šarolikost, koja se često uzima kao samopodrazumevajuća činjenica, nastala je kao posledica složenih istorijskih i prirodnih okolnosti, a danas za posledicu ima zanimljivu i raznoliku kulturnu produkciju ne samo u okviru folklornog čuvanja tradicije i etničkih posebnosti već i na originalnoj alternativnoj umetničkoj sceni

Motiv iz vojvođanskog sela

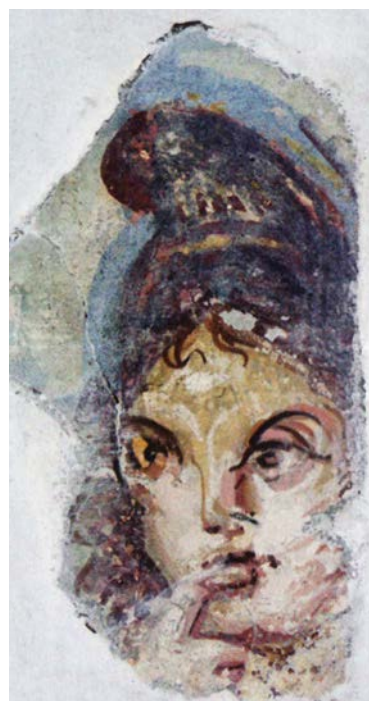
Tokom ove godine nedeljnik „Vreme“ će u okviru projekta „Vreme Vojvodine“, u nekoliko nastavaka i kroz seriju tekstova, dati jedan mogući predlog za kulturno mapiranje Vojvodine. Tema ovog broja tiče se etničke i kulturne šarolikosti na tlu Vojvodine. Projekat „Vreme Vojvodine“ podržala je Vlada autonomne pokrajine Vojvodine i Pokrajinski sekretarijat za kulturu i javno informisanje u okviru „Konkursa za sufinansiranje projekata podsticanja informativnih sadržaja medija“. Urednik: Nebojša Grujičić, Slika na naslovnoj strani: Martin Jonaš, *Moja Kovačica*, 1969. (detalj)

Vinčanska figurina iz Gomolave

Znak menore na opeci iz Čelareva

Freska iz Sirmijuma

Novopridošlicu u našoj sredini lako ćete da impresionirate ako mu samo plasirate značajne podatke o Vojvodini – pokrajina koju danas nastanjuje tek nešto manje od dva miliona stanovnika, ima šest službenih jezika (srpski, mađarski, slovački, hrvatski, rumunski, rusinski) i čak 26 nacionalnih manjina. Iako danas uzimamo preplitanje kultura i nacija u Vojvodini zdravo za gotovo, kao samopodrazumevajuću činjenicu, ona je nastala kao posledica složenih, ponekad dramatičnih istorijskih okolnosti, ali i prirodnih uslova, koji su odredili sudbinu ovog područja. U stvari, reklo bi se da je dobar deo toga što čini panonski realitet toliko šarolik i iscepan da je nedovoljno poznat čak i tamošnjim stanovnicima, koji često osećaju da pre svega pripadaju svojim malim sredinama, oblastima, gradovima i selima. Rusin koji je, na primer, odrastao u sremskom selu Bikić Do, svakako će imati drugačiji doživljaj nacionalnog ili kulturnog identiteta od Mađara iz Subotice. Takođe će se i Mađar iz katoličke porodice u Bačkoj oslanjati na drugačije tradicije od Mađara iz protestantske porodice u Banatu. Ali svi su oni i te kako svesni da žive u sredini gde je “nešto drugo” prisutno, moguće. Taj nedostatak unisonosti je takođe stvarao konflikte, pa čak i katastrofe, ali je emancipatorska uloga “melting pota” nešto što čini vitalnu snagu svake civilizacije.

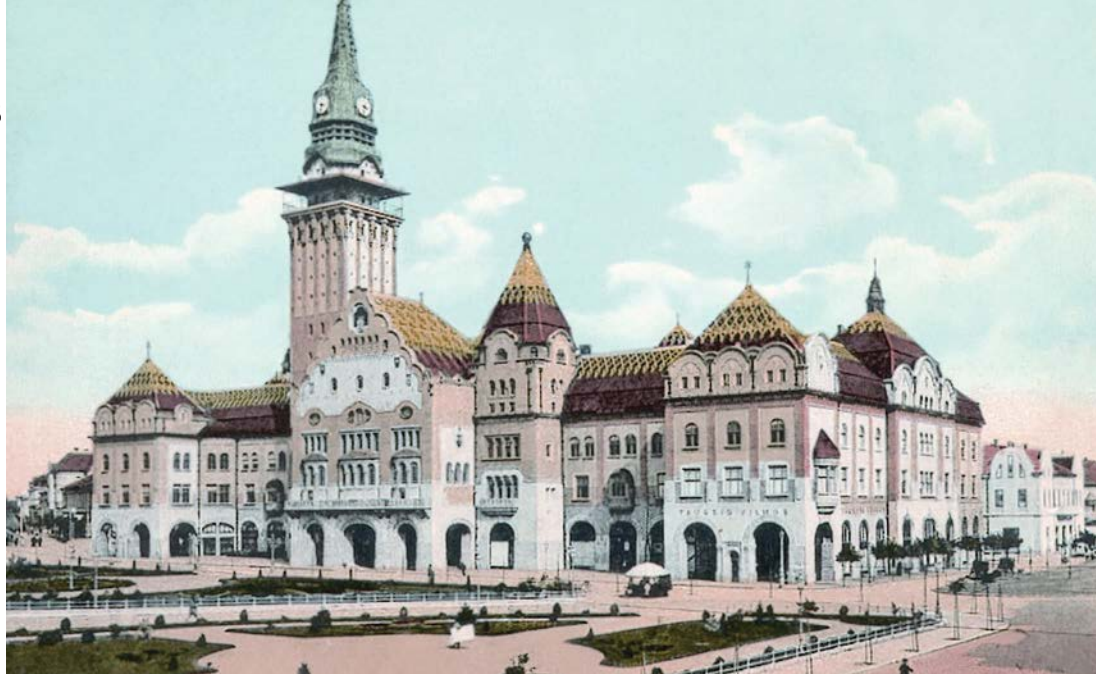
NAJSTARIJA ISTORIJA

Nedavno je grupa autora iz Subotice objavila alternativni vodič u obliku stripa, naslovljen “Ilustrovani vodič za lutanja kroz praistoriju, istoriju, prošlost, sadašnjost i budućnost Subotice”, koji počinje od legendarnog Panonskog mora, pa nas preko kamenog doba vodi u sajber budućnost. Možda je takav strmoglavni pristup neophodan da bi se razumela vojvođanska priča.

U svakom slučaju, činjenica je da je nestanak Panonskog mora (koji se zbio pre nekih milion godina) stvorio močvarno tlo, čije je isušivanje, zajedno sa regulacijom reka, predstavljalo jedan od modernizatorskih poduhvata tokom XVIII i XIX veka. Međutim, vodom bogato tlo je u nekim davnijim vremenima bilo pravi blagoslov, obezbeđujući odlične uslove za život, o čemu svedoči i bogatstvo arheoloških nalaza na ovoj teritoriji. Tokom neolita, močvarna područja su pružala puno mogućnosti za ishranu, a mreža reka je omogućavala komunikaciju među različitim naseljima.

Aleksandar Kapuran, naučni saradnik Arheološkog instituta u Beogradu, o Vojvodini u praistorijsko vreme kaže: “Kontinuitet u naseljavanju teritorije Vojvodine tokom svih perioda kasne praistorije uslovljen je geomorfološkim karakteristikama ovog izuzetno plodnog tla, hidrografijom koju predstavljaju ukršteni tokovi nekoliko velikih reka, geografskom

pozicijom unutar jugoistočne Evrope, što sve zajedno čini jedan specifičan ekosistem. Bogatstvo u vodama, rekama i močvarama, predstavljalo je najosnovniji preduslov za razvoj zemljoradnje i stočarstva, čak i tokom velikih klimatskih promena koje su se dešavale od X milenijuma pre nove ere do dolaska Rimljana početkom nove ere.” Međutim, tokom različitih perioda menjali su se uslovi bitni za preživljavanje. Najraniji trgovci ljudskih nastambi, tokom starijeg kamenog doba, povezani su sa uzvišenjima kao što su Fruška gora ili Vršački breg. Po Kapuranovim rečima, prvi tragovi naseljavanja Vojvodine tokom paleolita konstatovane su na Petrovaradinu i u okolini Vršca, dok je nastanak neolitske civilizacije vezan za eponimno nalazište Starčevo kraj Pančeva: “Starčevačku kulturu tokom V milenijuma pre n.e. postepeno smenjuje vinčanska kultura čija se naselja nalaze na gotovo celoj teritoriji Vojvodine od Gomolave u Sremu do Novog Bečeja, Aradca itd. Rano bakarno doba je predstavljao kompleks kultura koje su svoje uticaje na Vojvodinu širile rekom Tisom od Progara preko Nose do Belegiša. Krajem IV i početkom III milenijuma počinju neprestana kretanja i seobe populacija iz azijskih stepa kroz podunavlje, koje traju sve do početka II milenijuma kada nastaje bronzano doba. Za starije gvozdeno doba, odnosno početak I milenijuma, najznačajnija su nalazišta Gradina na Bosutu, Kalakača

Gradiska kuća,
Subotica, 1912.

i Židovar kod Vršca, koji je i kasnije tokom mlađeg gvozdenog doba (dominacija Kelta) predstavljao jedno od najznačajnijih utvrđenja.”

ANTIKA I SREDNJI VEK

Antički period je svakako obeležen ekspanzijom rimske vlasti u panonskoj niziji – pored flote koja je krstarila Dunavom, Rimljani su se bavili irigacionim radovima i izgradili vojnu i civilnu infrastrukturu. Štaviše, na mestu današnje Sremske Mitrovice bila je prestonica provincije Donja Panonija, Sirmijum – grad koji je, krajem trećeg i početkom četvrtog veka, čak bio jedna od prestonica Rimskog carstva (uprkos našoj sklonosti ka busanju u grudi, ova i te kako značajna činjenica za ovdašnju kulturu se nekako retko pominje). Iako je na površini koju je nekada zauzimao Sirmijum podignut savremeni grad, i premda je antička prestonica temeljno razorena u petom i šestom veku najezdama Huna i Avara, svakako je uzbudljiva činjenica da na našoj teritoriji postoje makar tragovi imperijalne arhitekture i reprezentativnih spomenika jedne moćne civilizacije. Ipak, ono što je obeležilo čitav istorijski period sve do postepenog uspostavljanja ugarske vlasti u ranom srednjem veku jeste veliki broj naroda i kultura koji su se smenjivali nastanjujući se, seleći ili pretapajući u nove entitete, što zadaje prilične glavobolje arheolozima u nastojanju da identifikuju sva ova složena preplitanja. Među narodima koji su na ovom području obitavali bili su i Dačani, Sarmati, Franci, Sloveni, Gepidi, Grci, Longobardi i brojni drugi. Jedan od kurioziteta je svakako naseobina koja

je otkrivena sedamdesetih godina u Čelarevu, u Bačkoj. Među ostacima iz osmog i devetog veka, ili nešto kasnijim, pronađene su i opeke na kojima su bili urezani jevrejski simboli i natpisi. Nalazi upućuju na mogućnost da je u pitanju bila mongolska populacija, koja je prihvatila jevrejsku religiju. Jedna od pretpostavki je da se radi o koloniji Hazara, naroda iz kaspijske oblasti, za koje je poznato da su prihvatili judaizam, ali ova zagonetka ni danas nije sasvim razjašnjena.

Tokom ugarske uprave teritorija Vojvodine doživljava obnovu gradskih nastambi i ekonomski napredak, sve do prevrata koji je usledio turskom invazijom u šesnaestom veku. Ambijent na taj način ponovo biva preobražen: u krajevima gde je izbegla ugarska populacija, Turci naseljavaju sela srpskim i rumunskim stanovništvom, a gradovi se grade u orijentalnom stilu (Sremska Mitrovica je, recimo, u to vreme imala sedamnaest džamija).

VREME HABSBUROVACA

Nakon neuspešnog pohoda na Beč 1683, turska vojska je u protivofanzivi koja je usledila isterana i iz Bačke i dela Srema, a do 1718. celokupno područje Vojvodine potpada pod vlast Habsburgovaca. Opuštošena teritorija, koja se nalazila neposredno uz granicu sa otomanskom silom, nametnula je austrijskoj carevini razmišljanje o naseljavanju stanovnika. Tako je došlo do prilično dugotrajne kampanje doseljavanja, koja je zapravo sticajem okolnosti već započela seobom Srba 1690. i 1740. godine. Već za vreme Karla VI, pristigli su nemački doseljenici, uglavnom siromašni seljaci, kojima je država

poklanjala zemlju i kuće, uz značajne poreske olakšice. Iako su dolazili iz raznih delova Nemačke, domaće srpsko stanovništvo ih je nazvalo “Švabama” (prema jugozapadnoj nemačkoj regiji Švabiji). Doseljavanje je u početku išlo veoma teško, zato što su se pridošlice s mukom prilagođavale močvarnim uslovima, a još teže turskim rušilačkim napadima. S obzirom da je ubrzo presahnulo priliv dobrovoljaca, tokom vladavine Marije Terezije (1740–1780) poseglo se za deportovanjem sitnih i krupnih prekršitelja zakona i otpadnika od društva raznih vrsta, čak i prostitutki.

Ovaj socijalni eksperiment pokazao se kao neuspešan, s obzirom da su se deportovani otimali državnoj kontroli i završavali kao jeftina radna snaga veleposednika, dok su prostitutke, suprotno činovničkoj zamisli da ih se privoli da se bave poljoprivredom, zahvaljujući trgovcima belim robljem bile prodavane na Bliskom istoku. Već šezdesetih godina osamnaestog veka odustalo se od ovakvog vida doseljavanja. Umesto toga, država je više uložila u unapređenje doseljeničkih naselja, poljoprivredne i druge opreme, i tome slično.

Za vreme Josifa II (1780–1790) doseljenicima su povećane privilegije, osim poljoprivrednika ohrabrivano je i doseljavanje zanatlija, a pripadnicima protestantske vere omogućena je sloboda veroispovesti, iako je katoličanstvo zadržalo status državne religije. Tako je veliki broj protestantskih Slovaka i Mađara dospelo u Srednje Podunavlje. Ovo je bila značajna promena, s obzirom da se do tada na protestante gledalo sa podozrenjem – iako su u manjim grupama već dospevali do

Bačko selo Buljkes
četrdesetih godina
prošlog veka

granice, na njihovo prisustvo se nije rado gledalo iz straha da bi mogli da se udruže sa Turcima. Takođe, doseljenici različitih nacionalnih religijskih pripadnosti, kao što su Jevreji, Rusini, Bunjevci, Rumuni, Cincari i drugi, bili su ohrabreni da postanu deo ovog mozaika, iako možemo reći da je on nastajao manje-više iz nužde. Već u devetnaestom veku (kada je Otomansko carstvo bilo na izdisaju) stvoren je relaksiran ambijent, sačinjen od kulturnog amalgama, koji su držale na okupu prilično čvrsta administracija i solidna ekonomija. Danas je gotovo sasvim zaboravljeno da su među šareništem vojvođanskih doseljenika (naročito u Banatu) bili čak i Francuzi, Katalonci i Italijani. Od ovih naroda, koji su se tokom vremena uglavnom pretopili u Nemce, Mađare ili Srbe, ostao je trag u prezimenima i u toponimima.

FRANCUZI, KATALONCI, ITALIJANI, NEMCI

U osamnaestom veku u Banatu su osnovana tri sela – St-Hubert, Charleville i Seultour – sa francuskim doseljenicima, uglavnom iz oblasti Alzasa i Lorene. U početku je francuska zajednica imala svoju školu i crkvu, ali se nakon nekoliko generacija njihov identitet gotovo u potpunosti sjedinio sa nemačkim, mađarskim, i nešto manje srpskim. Negdašnja tri francuska naselja danas čine Banatsko Veliko Selo kraj Kikinde; njegovi ponemčeni stanovnici napustili su Srbiju 1944. godine, da bi se tu doselili srpski kolonisti iz Bosne. Delovi Banatskog Velikog Sela i danas, u posrbljenom obliku (Sveti Hubert, Šarlevil i Soltur), čuvaju sećanje na izvorne, francuske toponime.

Katalonci su u Banat stigli kao podanici austrijske vojske ili administracije, uglavnom stacionirani na Siciliji i u Napulju. Kada su Habsburgovci izgubili ove teritorije, izvestan broj Katalonaca je sa svojim porodicama najpre dospelo do Beča, a zatim su bili raseljeni blizu granice sa otomanskom teritorijom. Toponim koji je nastao prema imenu važne ličnosti katalonskog porekla je Perlez, nazvan prema grofu Perlasu (Francis Vilana-Pearls), visokom činovniku iz Temišvara, koji je zaslužan za osnivanje naselja 1752. godine. Bečkerek, današnji Zrenjanin, u prvoj polovini osamnaestog veka katalonski kolonisti nazvali su Nova Barselona (Neu Barcellona).

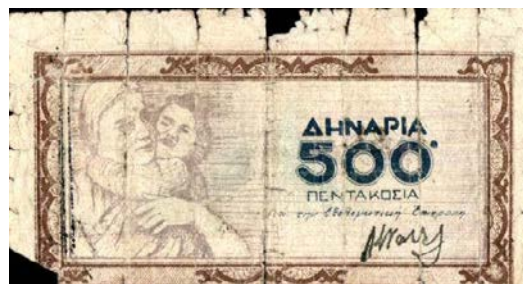
Italijanski kolonisti su u Vojvodinu stigli sa Kataloncima, ali i nešto kasnije, kada su u organizaciji bečke administracije radili na pokretanju svilarke industrije i izgradnji železnice u Banatu i Sremu.

Postoji, dakle, čitav spektar okolnosti koje su dovodile do nacionalnih preplitanja. Te okolnosti ponekad nisu bile lagodne, kao što pokazuje tragična istorija vojvođanskih Nemaca, koji su (ne bez otpora) najpre većinom stali uz okupatora, a zatim su, na osnovu kolektivne krivice, bili izgnani iz ove sredine. S druge strane, posleratni režim je, zahvaljujući insistiranju na ravnopravnosti nacionalnih zajednica, osnivanju medija na jezicima narodnosti, izgradnji infrastrukture i slično, uspeva da bar ne razori kohezivnu silu koja je činila Vojvodinu tako posebnom.

GRCI

Među svakako najbizarnijim doseljavanja u Vojvodinu jeste upravo primer iz posleratnog perioda: u pitanju je grčka

kolonija, svojevrsna komunistička “grad-država”, koja je postojala između 1945. i 1948. godine u južnoj Bačkoj. Ova neobična istorija odigrala se u selu Buljkes, koje je 1786. naseljeno nemačkim doseljenicima. Posle 1944. godine, većina stanovništva je napustila selo sa okupatorskom vojskom, ili su bili prognani nakon dolaska novih vlasti. Nakon izbijanja građanskog rata u Grčkoj, jugoslovenska vlada je omogućila da se 4650 izbeglica, pripadnika i

Buljkeški grčki dinari

simpatizera narodnooslobodilačke vojske ELAS, naseli u ovo opustelo selo u Bačkoj. Buljkes je imao status neke vrste eksteritorijalne grčke republike, gde je štampan novac – bulješki dinar, postojala je lokalna policija İKA, zatim škole, pozorište, štampan je lokalni list koji je izlazio triput nedeljno, čak i mesečni dečiji časopis “Aetopula”, razume se, sve na grčkom jeziku... Čitav ovaj svet nestao je sa Rezolucijom Informbiroa, kada je, da bi se sprečio sukob među samim stanovnicima, predloženo da oni koji žele emigrirati dalje u zemlje socijalističkog lagersa. Preostali, njih oko 800 koji su podržali jugoslovenski politički pravac, napustili su ovo mesto nakon čega je ono još jednom opustelo i zatim iznova naseljeno, ovaj put kolonistima iz različitih krajeva Jugoslaviji, koji su svoje novo stanište preimenovali u Maglič.

ČESI, BUGARI

Neke od zanimljivih vojvođanskih mikrorealnosti i danas opstaju. Recimo, u južnom Banatu se nalazi selo od nekih četrdesetak stanovnika, Češko Selo, jedino na našoj teritoriji čiji su stanovnici većinom Česi (prema zvaničnoj statistici,

Lazar Pejov i Marika Jončová,
Bugari Palčeni iz Ivanova

njih 85 odsto od ukupnog broja naseljenih!). Osnovano je pod imenom Ablian 1837. godine od strane doseljenika iz Plzeňa, Praga i Česlava, i danas se u ovom mestu nalazi mali muzej, a kao znak nastojanja da se očuva kulturni identitet, učitelj iz Češke predaje na jeziku ove nacionalnosti, u školi koju trenutno pohađaju tri učenika.

Inače, Banat je i prostor u kojem se govori tzv. palčenski jezik, proizašao iz bugarskog dijalekta, u kome se prepliću uticaji nemačkog, mađarskog, rumunskog i srpskog jezika. Koristi se latinično pismo, koje je polovinom XIX veka prilagodio Jozef Ril, učitelj iz Modoša (danas Jaša Tomić). Banatski Bugari Palčeni su katoličke veroispovesti, i prema zvaničnim podacima ima ih oko 1600 u srpskom delu Banata, u selima kao što su Ivanovo, Belo Blato, Skorenovac itd. Ova nevelika zajednica ima više nego interesantnu istoriju. Pavlikijani ili Palčeni potiču od dualističke jeresi nastale u VII veku u Jermeniji, koja je odbacivala crkvenu hijerarhiju. Budući blisko zoroastrizmu, pavlikijansko verovanje pretpostavlja postojanje dva Boga – jednog koji je stvoritelj duše i drugog koji kreira sve što je povezano sa materijalnim aspektima. Mnogo vekova kasnije, Pavlikijani doseljeni u Bugarsku su se asimilirali sa tamošnjim stanovništvom, prihvatajući jezik i običaje; franjevački misionari su ih sredinom sedamnaestog veka preveli u katoličanstvo, da bi bežeći pred turskim nametima oni dospeli na austrougarsku teritoriju, u današnji srpski i rumunski Banat.

MIKROREALNOSTI

Inače, važan doprinos iscertavanju vojvođanskih kulturnih posebnosti imaju male i netradicionalne verske zajednice. Prema tvrdnjama religijologa Mirka Đorđevića, ima ih čak stotinak, od kojih su neke, u strahu od šikaniranja i optužbi za sektaštvo, registrovane kao udruženja građana. Neke od ovih religijskih zajednica, poput nazarena, odbijaju da nose oružje i idu u rat, zbog čega su ponekad bili osuđivani na višegodišnje zatvorske kazne. Druge pak postoje gotovo neprimetno, nastojeći da izazovu što manje buke, i žive u vlastitoj paralelnoj realnosti. Mnoge od ovih religijskih zajednica raširene su u Vojvodini u drugoj polovini dvadesetog veka, naročito među pripadnicima etničkih manjina. Iako ova vrsta pluralizma

možda sama po sebi ne podrazumeva nekakav kvalitet, doprinela je umnožavanju alternativa, umesto zbijanja redova i stanjanja pod jedan barjak.

Međutim, kako se to umnožavanje mogućnosti odražava na svakodnevni život, ili na savremeno stvaralaštvo? Iako često van pažnje glavnokovskih medija, u Vojvodini, ponekad i u malim sredinama, postoje čitave scene povezane sa određenim nacionalnim zajednicama, ili određenim vrstama kulturne produkcije.

SAVREMENA PRODUKCIJA

Časopis na slovačkom jeziku “Vzlet” je, tako, u saradnji sa rusinskim časopisom “Mak” nedavno objavio kompilacijski CD, na kojem je zabeležena muzika slovačkih i rusinskih bendova iz Vojvodine, u rasponu od panka do eksperimentalne muzike, dark-elektra i metala, a bez hopa-cupa i pop muzike, koje se obično vezuju za male ili čak seoske sredine iz kojih većina ovih bendova dolazi. Stevan Lenhart, urednik Vzleta, koji je zajedno sa Borisom Vargom priređivač ovog izdanja, objašnjava: “Ekspanzija omladinske štampe u nekadašnjoj Jugoslaviji imala je osnovnu ulogu da formira mlade ljude u duhu socijalizma. Tadašnji ideal jednakosti se između ostalog ogledao i u podršci omladinskim časopisima na jezicima nacionalnih manjina, pa je tako u Vojvodini najpre nastao mađarski ‘Képes Ifjúság’, zatim i slovački ‘Vzlet’, rumunska ‘Tribuna Tineretului’ (kasnije ‘Tineretea’) i rusinski ‘Mak’. Iako su se vremena od tada dosta promenila, svi ovi časopisi izlaze do danas, a neki od njih čak uspevaju da realizuju zajedničke projekte. Plod jedne takve saradnje je CD, muzička kompilacija koja sadrži 21 kompoziciju aktuelnih slovačkih i rusinskih bendova i projekata iz Vojvodine, i stilski je prilično raznovrsna. Tekstovi pesama su na maternjim jezicima, iako su neki od autora izabrali da se izražavaju na srpskom ili engleskom jeziku. Bendovi su većinom deo andergraud i muzičke scene u Srbiji, iako pojedini žive i rade u inostranstvu (Slovačka, Ukrajina). Zatim, neki od njih već imaju po nekoliko objavljenih izdanja i dosta koncerata iza sebe, dok su drugi još u fazi demo snimaka i povremenih lokalnih nastupa. Sam nacionalni moment na ovoj kompilaciji u stvari nije ni bitan – osnovna ideja je bila kreativna

POZDRAV IZ KOVAČICE: Zuzana Halupova, Zima

saradnja među redakcijama dva časopisa i predstavljanje muzičkih projekata, koji zaslužuju pažnju i podršku.”

Postoje i scene koje zapravo nisu povezane sa etničkim momentom, već postoje na regionalnom nivou, kao što je slučaj sa Suboticom, gde se razvila samosvojna i zanimljiva alternativna produkcija. Prema rečima selektora Festivala evropskog filma Palić, Petra Mitrića, “početkom osamdesetih godina Subotica doživljava eksploziju alternativnog pogleda na stvarnost možda najviše zahvaljujući ekspanziji alternativnog teatra koja se u ovom gradu desila. To je vreme kada su sa lokalnim pozorištem saradivale ili gostovale gotovo sve umetničke trupe iz Jugoslavije, uključujući Laibach, koji su jedan od prvih svojih koncerata održali upravo u Subotici. Sredinom osamdesetih u pozorištu su svirali UK Subs, kasnije The Ex i neverovatni bendovi koji su ostavljali traga na ljude željne razbijanja tabua i opštih mesta. Fanzini Mirka Stoilkova i Septika su pisali o čudnim svetovima koji postoje tu oko nas, slušala se alternativna muzika zabeležena na kasetama, koje su stizale poštom. Bile su to kasete grupa kao M Chadima & The Extempore Band, Plastic People of the Universe, Pere Ubu, The Residents, čudaci sa istočne, severne, zapadne i južne hemisfere.

U takvom okruženju rastao je jedan krug ljudi koji su kasnije stvarali jednako čudnu muziku, crtali čudne stripove, pisali čudnu poeziju, pravili čudne predstave. Koncerti koji su ovde održavani najčešće nisu ni gostovali u drugim gradovima. Ruska kulturna grupa N.O.M je svirala kod nas dva puta, a nikada u drugim gradovima Srbije. Plastic People of the Universe su te godine kada su nastupili u Subotici, osim u

rodnoj Češkoj, svirali još samo u Londonu i Njujorku. Čak nekako mislim da je Subotica bila mnogo otvorenija za alternativne tokove svetske kulture od Beograda, ili Novog Sada. Sanktpeterburška grupa Messer Chups je prvi put svirala u Srbiji na palićkom festivalu, a tek par godina kasnije u Beogradu, Novom Sadu i

Zrenjaninu. Zanimljivo je što se na Festivalu evropskog filma Palić te godine predstavljala savremena ruska kinematografija i jedan od pokrovitelja je bila ruska kompanija Lukoil. Na zahtev za sponzorisavanje i jedna od pokrovitelja je bila ruska kompanija Lukoil. Na zahtev za sponzorisavanje dela koncerta Messer Chups stiglo je zvanično saopštenje kompanije da grupa pod tim nazivom – ne postoji! Messer Chups su ovaj dopis na kraju dobili kao poklon. Većina tih koncerata nije bilo preneseno iz okoline, već su izvođači putovali od svoje kuće do Subotice i natrag. Ipak, Mick Harvey je morao posle Palića da produži za Brisel kako bi nastupio sa PJ Harvey. Za koncerte te vrste nema interesovanja ni u Srbiji, ni u obližnjoj Mađarskoj.

Takođe, zanimljivo je da ovde u muzici nije postojala dominacija anglofonske pop kulture, bar ne u alternativnim krugovima. Jednako su se slušali i bendovi iz Češke, Ukrajine, Japana, Rusije, Finske. Strani jezici su ovde opšta pojava i nisu ni po čemu čudni.

Možda je sve to zbog života blizu granice. Različitostima se u pograničnim prostorima učiš od malena, jer ti je još kao klincu jasno da ne govore svi isti jezik i da moraš da se prilagodiš toj stvarnosti kako bi mogao da opstaneš. Ovde smo zapravo svi jedni drugima strani dok se ne pri-
viknemo.”

SAŠA RAKEZIĆ

Tragovi narodnog života

Svečano oglavlje Šokica iz Sonte, rumunska košulja sašivena bez krojenja, mađarska kolekcija posuda za zalivanje duvana, nemački zanati, krajiško domaćinstvo – samo su neki od eksponata u Etnološkom odeljenju Vojvođanskog muzeja koji svedoče o posebnostima i suživotu nacionalnih zajednica Vojvodine

Slovačka narodna nošnja

Raznovrsnost baštine vojvođanskih nacionalnih zajednica očigledna je, i lako saglediva, u Etnološkom odeljenju Muzeja Vojvodine koje prikuplja, čuva i obrađuje predmete o narodnom životu u Vojvodini. U zbirci je 13.000 eksponata. Bogdan Šekarić, viši kustos Etnološkog odeljenja, kaže da s obzirom na broj predmeta i kompletnost Etnološke zbirke kojima su ravnopravno zastupljeni svi narodi i narodnosti Vojvodine, nije previše smelo tvrditi da Zbirka spada u retke, čak i kad se posmatra u okvirima van naših granica.

NOŠNJA

Narodna nošnja je uobičajena asocijacija na specifičnost neke nacionalne zajednice. Među srpskim nošnjama koje se nalaze u Muzeju Vojvodine, Bogdan Šekarić kao najznačajniju navodi kolekciju ženskih svećanih oglavlja od kojih su najpoznatije one vezene zlatom, a među njima izdvaja “najstariji i istovremeno najskupoceniji primerak iz kolekcije srpskih oglavlja – zlatnu kapu s kraja 18. veka, sa bogatom pozlatom na metalnim aplikacijama. Šekarić navodi i ubrađaj, karakterističan tip svećanog ženskog oglavlja, koji su nosile mlade žene posle udaje, Srпкиnje iz viših građanskih slojeva, ali i one iz bogatih seoskih porodica od Budima do Sremskih Karlovaca i Zemuna, i od Temišvara do Slavonije: “Među svećanim ženskim oglavljljima koja se čuvaju u Etnološkoj zbirci posebno se ističe oglavlje Šokica iz Sonte. U toku svadbenog ceremonijala devojka je dobijala kapicu koju je nosila preko konde i donje bele kapiće. Ovaj tip svećanog oglavlja predstavlja najarhaičniji primerak panonskog oglavlja, koji je nošen i u Slavoniji i Baranji. Kapica je bila izrađena od pamučnog platna, koje je bogato ukrašeno vezom izvedenim vunicom i pamučnim koncem u više boja, u tehnici punjenja ili visokog

Drveni plug,
Dolovo, 19. vek,
Muzej Vojvodine

boda. Na njoj preovlađuju floralni motivi. Svečanu letnju nošnju udete žene iz Sonte činio je i oplećak – velika svilena marama sa resama, štofana suknja i svilena kecelja. Lepotom se ističu i kompleti bunjevačke narodne nošnje prepoznatljive po dugim i širokim suknjama od lionske svile, platnenim oplećcima vezanim zlatovozom, somotskim prslucima i svilenim pojasima. U kolekciji rumunske nošnje svakako je najvrednija kolekcija oplećaka banatskog

tipa sa varijantom panonskih košulja dobijenih bez krojenja, nabiranjem ukupne širine košulje oko vratnog izreza. Takođe je vredna kolekcija rumunskih svečanih oglavlja i krznene odeće.”

ORUĐE

Kolekcija srpskih drvenih plugova ima neprocenjivu naučnu i dokumentarnu vrednost za agrikulturu celog panonskog regiona, kaže Bogdan Šekarić: “Značajna

je i mađarska kolekcija alatki za obradu duvana koja svedoče o uticajima koji su u Vojvodinu stigli iz mađarskih matičnih oblasti. Tu se nalazi više arhaičnih alatki kojih više nema ni u Mađarskoj, na primer, posude za zalivanje duvana, pa njihovi stručnjaci dolaze da u našim zbirkama ispituju te arhaične oblike. Zatim, među alatkama za okopavanje i seču useva, žetvu i vršidbu, posebno je dragocen arhaični oblik alatke za vršidbu tipa mlatilice »

Kapa sa šlafnma, Melenci, 1894.

Bokalčić za vino, Senta, početak 20. veka

Kuće u glavnoj ulici
u Bačkom Jarku

Srpska ženska
narodna nošnja,
Sombor, 1900.

– cepa, sačuvane kod Slovaka u Vojvodini. U obliku je poduže motke za koju se alkom ili kaišem vezivala druga, kraća i deblja oblica koja se pregiba i tako jače udara po žitu, odnosno klasju. Cepom se vršilo odvajanje zrna od klasova strnih žita-pšenice, raži i ječma.”

KUĆA

O razvoju vojvođanske kuće i njenom enterijeru od 18. veka do danas svedoče vrata, prozori, grede, zabati, natpisi na kućama, tremovi, dekorativna plastika, mobilijar, osvetljenje, kuhinjski pribor, pribor za ognjište... Tokom 18. i do polovine 19. veka, osnovni tip kuće starosedelaca i kolonista je tradicionalna panonska kuća – kuća na brazdu, trodelne osnove: soba-kuhinja-soba. Razvoj ovog tipa kuće završava se pojavom takozvanih švapskih, ili prekih kuća, u čijoj se dispoziciji i bogato ukrašenim fasadama prepoznaje uticaj građanske arhitekture i vladajućih umetničkih stilova na seosku arhitekturu. “U sobama se nalazio tesani ili bojani nameštaj za sedenje (klupe, stolice), za spavanje (kreveti, kolevke), za odlaganje stvari, odeće, dragocenosti (sanduci, ormari, police, čiviluci) i sto”, nabroja Šekarić. “U čistoj sobi su noviji i lepši primerci nameštaja sa ikonom kućnog svetitelja kod pravoslavnih porodica. Paralelni raspored nameštaja možemo pronaći i danas: po jedan krevet duž zida sa obe strane, između njih sto u sredini sa stolicama ili klupama sa obe strane. Na zidu između dva prozora ikona, porodične fotografije i slike sa istorijskim i sakralnim temama. Poznat je i dijagonalni raspored nameštaja prepoznatljiv u slovačkim kućama.”

ZANATI

O umešnosti lokalnih lončarskih radionica govore primerci iz takozvane senčanske grupe, proizvedeni oko 1905. godine u lokalnoj mađarskoj grnčarskoj radionici po nacrtima učitelja Teodora Branovačkog. Među njima se po svojoj lepoti izdvajaju bokali ukrašeni poučnim tekstovima na mađarskom i srpskom jeziku.

Planska kolonizacija Vojvodine između 18. i 19. veka koja je izazvala velika migraciona kretanja naroda (Nemaca, Mađara, Slovaka, Rusina, Čeha i drugih) iz srednjoevropskih zemalja, promenila je etničku i demografsku sliku Vojvodine. Među doseljenim Nemcima bio je i veliki broj zanatlija među kojima su neki radili dva a neki tri, pa čak i četiri zanata. Nemačkim zanatlijama država je obezbedila kuću, zemlju, novac neophodan za nabavku alata, i oslobođanje od poreza u prvom godinama bavljenja zanatom. Oni su kao predstavnici naprednijeg i tehnološki savršenijeg načina zanatske proizvodnje snažno uticali na razvoj zanatstva u Vojvodini.

KRAJIŠNICI

U stvaranju etničke strukture Vojvodine značajnu ulogu imalo je i doseljavanje srpskog stanovništva sa prostora Like, Banije, Korduna, dela Dalmacije i Bosanske Krajine. Prostor sa kojeg su dolazili vekovima se delio na dve krajine – otuda se za stanovništvo sa ovih područja ustalio naziv krajišnici. “Život vekovima organizovan u okviru velikih porodičnih zadruga razvio je kod krajišnika izrazit osećaj solidarnosti i požrtvovanja među članovima zadruge, što se uočava i u tradicionalnom obliku udruživanja radi obavljanja zajedničkih

poslova: spregu i mobi”, objašnjava Bogdan Šekarić. “Ovaj oblik uzajamne pomoći u radu očuvao se kao prepoznatljiva karakteristika Krajiških Srba doseljenih u Vojvodinu. Tradicionalnu narodnu nošnju Krajiških Srba čini višeslojna sukna odeća bogato ukrašena raznobojnim vezom i gradom – većom ornamentisanom celinom nastalom spajanjem komadića čoje izvezenih u tehnici lozanje. Dolaskom u Vojvodinu, Krajišnici postepeno napuštaju nošnju starog zavičaja zamenjujući je konfekcijskom odećom koju dopunjavaju vunanim odevnim predmetima domaće radinosti.”

Život u novoj sredini zahtevao je i brzu adaptaciju na zatečenu urbanističku i graditeljsku tradiciju starosedelačkog stanovništva, kaže Šekarić. “Od sela razbijenog tipa i kuća brvnara trebalo je doći do ušorenog vojvođanskog sela sa kućama od naboja ili ćerpiča. Drveno posuđe i oskudni nameštaj trebalo je zameniti zanatskim ili industrijskim pokućstvom, a otvoreno ognjište zidanim ili metalnim šporetom. Ovo prilagođavanje je praćeno velikim naporima i odricanjem koje je kolonističko stanovništvo uložilo u uređenje novih naselja, izgradnju i opremanje kuća i ekonomskih objekata. Tako je kao rezultat dve velike kolonizacije tokom 20. veka u Vojvodini naseljeno 114 naselja i osnovano 40 novih naselja. O materijalnoj i duhovnoj kulturi krajiških kolonista u Vojvodini danas svedoči Etnopark Brvnara u Bačkom Jarku. Ovaj depandans Muzeja Vojvodine danas je jedinstveni muzej pod otvorenim nebom u Vojvodini, u kojem se može upoznati karakteristično krajiško domaćinstvo sa svim stambenim i ekonomskim objektima.”

SONJA ĆIRIĆ

Traganje za identitetom

“U očuvanju kulturnog identiteta mađarske nacionalne manjine bitnu ulogu imaju ustanove i manifestacije kulture, kao i udruženja za očuvanje kulturnih posebnosti. Prema našim podacima, registrovano je više od 300 takvih udruženja za očuvanje nacionalnih, kulturnih i drugih posebnosti”

Zavod za kulturu vojvođanskih Mađara Vajdasági Magyar Művelődési Intézet je državna ustanova čija je uloga da dokumentuje, istražuje i prezentuje kulturu vojvođanskih Mađara. Gospodin Jene Hajnal, direktor ovog Zavoda, nabraja da su ključne oblasti njihove razvojne strategije: jačanje uloge mađarske kulture u Vojvodini u izgradnji i razvoju zajednice, negovanje materijalne i duhovne kulturne baštine, pružanje pomoći savremenoj kulturi mađarskog kulturnog stvaralaštva u Vojvodini, i obezbeđivanje jednakih šansi da kulturna dobra i usluge budu dostupna svima.

“VREME”: Koje su posebnosti kulture Mađara u Vojvodini?

JENE HAJNAL: Kultura ima ključnu ulogu u ostvarivanju društvene pravednosti, u socijalnoj integraciji, ali može i da dà odgovore, ponudi rešenja za najznačajnije društvene probleme datog vremena – kao što je na primer traganje za identitetom. Od Kornela Sentelekija (osnivača mađarske književnosti u Jugoslaviji) naovamo, nije prestalo traganje manjinske mađarske književnosti i kulture za sopstvenim identitetom. Ovo traganje je izrazito u poeziji vojvođanske mađarske književnosti.

Narodna umetnost ima jedinstveno mesto među amaterskim umetnostima u oblikovanju identiteta, naročito narodna muzika i narodna igra, čija je najveća vrednost da kroz negovanje tradicije prevazilazi generacijske granice i kulturološke barijere. Tako ni naš Zavod ne može biti ravnodušan prema nastojanjima da se narodna muzika i narodna igra, folklor, podignu na viši nivo i omasove, što se može ostvariti predstavljanjem naših vrednosti što široj javnosti.

Na koji način čuvate baštinu vaše nacionalne zajednice?

U očuvanju kulturnog identiteta mađarske nacionalne manjine bitnu ulogu imaju ustanove i manifestacije kulture, kao i udruženja za očuvanje kulturnih posebnosti. Prema našim podacima, registrovano je više od 300 udruženja za očuvanje nacionalnih, kulturnih i drugih posebnosti mađarske nacionalne manjine. U Vojvodini postoji više profesionalnih mađarskih pozorišta, i brojne manifestacije kulture vojvođanskih Mađara, a među njima Festivali “Durindó” i “Gyöngyösbokréta” su najmasovnije i najprestižnije folklorne manifestacije vojvođanskih mađarskih omladinskih i seniorskih orkestara narodne muzike i folklornih grupa, narodno-umetnički događaj važan hiljadama i hiljadama ljudi. Ove godine je organizovan

50. “Gyöngyösbokréta”, a obe manifestacije su dostigle nivo koji zahteva njihovo ponovno stručno definisanje, odnosno tumačenje njihovih specijalnih funkcija iz ugla kvaliteta narodne umetnosti, folklor, festivala, medija, gastronomije, turizma, uključivanjem svih zainteresovanih. Književnici koji pišu na mađarskom jeziku u Vojvodini neguju godišnje manifestacije koje imaju ugled i preko lokalnih granica. U našem Zavodu je aktuelna digitalizacija kulture vojvođanskih Mađara s ciljem da na dostupan način pomažemo istraživanja i da sačuvamo nacionalnu kulturu. U “Vojvođanskom mađarskom kulturnom vodiču” su regionalna baza podataka i baze podataka 12 nadležnih centara. Ove godine su u digitalnoj formi kreirane Galerija portreta mađarskih književnika u Vojvodini, Galerija likovne umetnosti vojvođanskih Mađara, Osnovna biblioteka vojvođanskih Mađara (kolekcija tekstova koja sadrži dela mnogih značajnih pisaca takozvane klasične jugoslovenske/vojvođanske mađarske književnosti, i osnovne stručne

Opera Ultima, SNP

Ana Čizmadia na Danima mađarske kulture u Senti

Folklorna grupa iz Bogojeva

Foto: Nikola Lucić

radove iz raznih oblasti kulture), Katalog vojvođanskih Mađara (katalog izvora na internetu o kulturnoj baštini vojvođanskih Mađara). U arhivi folklorizma se čuvaju manifestacije vojvođanskih Mađara "Durindó", "Gyöngyösbokréta", "Kálmány Lajos Népmesemondó Verseny", priprema se za štampu muzička monografija "Kupuszinai népdalok" (Narodne pesme iz Kupusine) etnomuzikologa Aniko Bodor, koja prikazuje bogatu istoriju naselja zapadne Bačke kroz pesme, dečije igre, običaje iz svakodnevnog života, značajnih datuma i prekretnica u životu uz CD-dodatak koji sadrži arhivske snimke.

U kojoj meri je mađarska kultura sada prisutna u vojvođanskom kulturnom životu?

U manjoj meri od njenog značaja i mogućnosti. Mađarska teatarska scena je danas najpoznatija i najuspešnija umetnička forma u Pokrajini, a i u Srbiji. Novosadsko pozorište neguje provokativan i ambiciozan repertoar i odlikuje ga veoma požrtvovan i talentovan glumački ansambl. Do sada jezik nije bio barijera koja bi ometala uspehe ovog pozorišta. Gotovo su redovno učesnici domaćih relevantnih festivala, a uspešno reprezentuju Vojvodinu i na inostranim gostovanjima. Na primer, ove godine predstava Opera ultima Novosadskog pozorišta proglašena je za najbolju predstavu Festivala profesionalnih pozorišta Vojvodine, kao i na pozorišnom susretu u Kišvardi. Pozorište "Kosztolányi Dezső" se provokativnošću, beskompromisnim umetničkim angažmanom i kvalitetom probilo u vrh teatarskog života Srbije. Samo ove godine ovo pozorište i njegovi umetnici dobili su nekoliko veoma značajnih nagrada. U planu nam je da 2014. godine na sajtu našeg Zavoda pokrenemo rubriku "Prevodi" koju bi priređivala pisac, profesor i prevodilac Emeše Rajšli s ciljem da se prikaže i upozna recepcija kulture, prvenstveno književnosti, vojvođanskih Mađara pre svega na srpskom jeziku. Uvek bi bio predstavljen autor, prevodilac i tekst iz ugla prevoda. Fokus ne bi bio samo na novoobjavljenim knjigama, nego i na starijim, zato što ima dela koja bi svaka generacija trebalo da iznova prevede. Glavni cilj svih naših delatnosti jeste da kultura, shvaćena u širem smislu, bude jedan od najznačajnijih sredstava razvoja nacionalne zajednice vojvođanskih Mađara. ¶

S. ĆIRIĆ

Kultura nacionalnih manjina

Slovaci

Sa teritorije današnje Slovačke, takozvane ugarske Gornje zemlje, došlo je 1745. godine na imanje porodice Čarnojević u Donjoj zemlji, današnjoj Vojvodini, prvih 2000 Slovaka. Danas su Slovaci treća po brojnosti nacionalna zajednica u Vojvodini, posle Srba i Mađara. Oni su većinsko stanovništvo opštine Bački Petrovac, i predstavljaju najbrojniju nacionalnu zajednicu mešovite opštine Kovačica. Slovački jezik je jedan od šest službenih jezika Pokrajine.

Kulturni život vojvođanskih Slovaka traje od 19. veka: 1842. godine je otvorena biblioteka "Stefan Homola" u Bačkom Petrovcu, jedna od najstarijih u Vojvodini, a prva pozorišna predstava na slovačkom izvedena je 1865. u istom gradu. Iz tog vremena su i pisci Jan Čajak, majstor realističke slike slovačkog narodnog života, i Vladimir Hurban Vladimirov, dramski pisac i pedagog.

Najpoznatiji Slovaci u vojvođanskoj kulturi su Martin Jonaš, Zuzana Halupova, Jan Knjazovic, Martin Paluška, Jan Sokol, Jan Venjerski i ostali slikari naivci iz Kovačice, o kojima je "Vreme" pisalo u broju 1189, i Miroslav Benka, scenarista, reditelj preko 60 predstava, glumac i dizajner.

Na sajtu Zavoda za kulturu vojvođanskih Slovaka navedeno je preko 40 institucija, ustanova, kulturnih centara i kulturno-umetničkih društava. Među njima su Matica slovačka, osnovana u Bačkom Petrovcu 18. maja 1932. godine, sa željom za produbljivanjem kontakata između Slovaka u Jugoslaviji i Slovačke. I danas je aktivna, osobito u oblastima

Rumuni

Najviše vojvođanskih Rumuna živi u Banatu. Kultura ove nacionalne zajednice poznata je po književnicima (Florika Štefan, Radu Flora, Mihaj Avramesku, Jon Balan, Slavko Almažan, Jon Markovic, Miodrag Miloš, Jon Flora, Jon Baba, Petru Krdu, Ileana Ursu, Kornel Balika), po književnoj grupi "Lumina" i Uzdinskoj školi naivnih slikara (Anujka Maran, Marija Balan, Florika Puja, Ana Onču, Stelucica Caran, Ofelia Spariosu, Sofija Bosika, Stela Đura, Viorel Bosika, Adam Mezin).

SLOVAČKI MAJSTOR: Jan Knjazovic

prosvete, kulture, umetnosti i slovačkog jezika i pisma. Muzej vojvođanskih Slovaka u Bačkom Petrovcu osnovan je 1949. godine kao Narodni muzej. Čuva i izlaže 3081 predmet, dokumenat, fotografiju, mapu, knjigu, narodnu nošnju i druge predmete, koji se odnose na život i kulturu slovačke nacionalne manjine u Vojvodini. Najstariji eksponat muzeja je svrdlo sa drvenom drškom, iz 1783. godine, a većina predmeta je iz druge polovine 19. i početka 20. veka. Sastavni deo muzeja je kuća u Bačkom Petrovcu iz 1799. godine, primer narodne arhitekture iz vremena početka naseljavanja Slovaka. Izgrađena je kao kuća od naboja ("nabijany dom", sagrađena od sabijene zemlje), delimično je ukopana u zemlju i pokrivena trskom. Danas se ovaj objekat vodi kao etnokuća, osim izvorne gradnje poseduje i odgovarajuće predmete i alat koji spada u domaćinstvo. Kuća je poznata pod nazivom Najstarija kuća u Bačkom Petrovcu.

Društvo za rumunski jezik, osnovano 1962. godine u Vršcu, najstarija je organizacija za negovanje jezika i književnosti iz Vojvodine. Ostvarilo je izuzetne rezultate u naučnoistraživačkom radu, očuvanju i negovanju rumunskog književnog jezika kod nas. Jedno od mlađih rumunskih društava (1996) jeste Društvo (Fondacija) za etnografiju i folklor, sa sedištem u Toraku. Pored promovisanja narodne kulture, ciljevi su mu i istraživanje i vrednovanje istorijske i kulturne

prošlosti Rumuna iz ovih krajeva, ali i istraživanje, upoznavanje i približavanje narodne kulture i duhovnih vrednosti drugih naroda s kojima Rumuni žive u Vojvodini. Izdavačka ustanova

“Libertatea” u Pančevu objavljuje desetak knjiga godišnje, a istoimeni nedeljnik je najpoznatije vojvođansko glasilo na rumunskom jeziku. Ovog marta, “Libertatea” i književni časopis “Lumina”

obeležili su 230 godina rumunske pismenosti na području Banata. Na Festivalu rumunske muzike i folklora, koji se održava svake godine i traje tri dana, učestvuju oko 30 folklornih ansambala.

Rusini

Ruski Krstur važi za prestonicu Rusina u Vojvodini. Na vreme njihovog doseljenja u Vojvodinu ukazuje grčko-katolička katedrala Svetog Nikole iz 18. veka, najstarija u Apostolskom egzarhu Srbije. Vojvođanski Rusini su katolici koji poštuju vizantijski obred. Rusinski jezik je najmlađi književni slovenski jezik. Pišu ćirilicom.

Luksuzna publikacija “Rusini u Srbiji”, objavljena pre nekoliko godina u Novom Sadu, iscrpan je izvor informacija o kulturnom životu ove nacionalne zajednice. Iz Rusinskog prosvetnog društva, utemeljenog 1870. godine, nastao je Dom kulture u Ruskom Krsturu, u kome su najvažnije kulturne institucije Rusina: profesionalno pozorište Rusinski narodni teatar “Petar Riznić Đađa”, koji ima status profesionalnog pozorišta, Matica rusinska, biblioteka, zavičajni muzej, folklorni ansambl. Pored Matice rusinske, kulturno-obrazovne i naučne institucije osnovane 1945. godine, radi negovanja jezika, tradicije, kulture i umetnosti, srodne ciljeve

ima i Društvo za rusinski jezik, književnost i kulturu, osnovano 1970. Izdavačkom delatnošću na rusinskom jeziku bavi se Novinsko-izdavačka ustanova “Rusko slovo”, koja izdaje i istoimene novine, kao i časopis za književnost i kulturu “Švetlosc” i list za decu “Zahratka”. Najpoznatiji rusinski pisci su, pored akademika Julijana Tamaša, i Irina Hardi Kovačević, Đuro Papharhai, Julijan Kolesar, Vlado Kosteljnik, Mikola Skuban, Miroslav Striber, Mikola M. Kočič, Mihail Kovač i drugi. U Informatoru se mogu naći i podaci o najistaknutijim rusinskim likovnim stvaraocima: Stevanu Bondarevu, Heleni Sivič, Evgeniju Kočiču, Vladimiru Kolesaru, Jakimu Buljčiku, Andri Kočiču, Nikoli Cverdelju... Svake godine u avgustu u Kucuri se održava Kucurska žetva, smotra izvornog folklora Rusina Ukrajinaca, a obuhvata i defile s prikazivanjem žetelačkih mašina, alata i običaja vojvođanske žetve u minulim vremenima, i to sve sa ciljem da ih ovo vreme i ono koje sledi zadrži u kolektivnom pamćenju.

Grčko-katolička katedrala u Ruskom Krsturu

Hrvati

Hrvati u Vojvodini zakonski su priznati kao nacionalna zajednica tek 2002. godine. Do osnivanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, ova nacionalna zajednica nije imala nijednu profesionalnu kulturnu instituciju, niti je bilo rešenja za finansiranje aktivnosti u sferi kulture. Sada se celokupni kulturni život unutar hrvatske manjinske zajednice odvija u tridesetak kulturnih društava koja, naročito u selima, čuvaju mahom folkloro nasleđe. Najpoznatije pučke manifestacije su “Dužijanica”, “Dužionica” i “Grožđe bal” – u vezi su sa poljoprivrednim radovima, i “Veliko prelo”. U gradovima (Subotica, Ruma, Sremska Mitrovica, Sombor), međutim, ima drugih kulturnih sadržaja. U Subotici se, na primer, održavaju književne manifestacije Dani “Balinta Vujkova”, u organizaciji Hrvatske čitaonice, koja takođe organizuje i Susret pučkih pesnika “Lira naiva” i Književno prelo, “Zlatna

harfa” je godišnji susret malih župnih zborova, “Hosana fest” je festival hrvatskih duhovnih pjesama, veoma je aktivna Hrvatska likovna zadruga “Cro Art”... Izdavači koji objavljuju na hrvatskom jeziku su “Hrvatska riječ”, Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost “Ivan Antunović” i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, književni časopisi na hrvatskom su “Rukovet” i “Nova riječ”. U vojvođanskoj kulturi su istaknute likovne kolonije hrvatske zajednice “Kolonija naive u tehnicu slame”, koju svake godine u julu organizuje Hrvatsko kulturno prosvjetno društvo “Matija Gubec” iz Tavankuta i na kojoj učestvuju odrasli i deca, Međunarodna likovna kolonija “Bunarić”, likovna kolonija u Somboru, Likovna kolonija “Ivan Gundić Čiso – Dalmata” u Stanišiću, Međunarodna umjetnička kolonija “Stipan Šabić”, održava se na salašu Paje Đurasevića na Bunariću...

s. č.

U TEHNICI SLAME:

Ana Crnković, Kukuruzi već se beru

Evropa u Vojvodini

“Višenacionalnost, višejezičnost i multikulturalnost u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini su prirodno stanje, realnost, svakodnevica i kvalitet životnog i kulturnog prostora Vojvodine. Kultura u Vojvodini treba biti, a to i jeste, kultura različitosti. To ne znači samo različitost jezika i nacionalnih tradicija, već razlika koje vode u bogatstvo izraza”

Ovo vojvođanskoj kulturnoj sceni, etničkoj šarolikosti koja je njena važna komponenta, kao i o podršci Pokrajine u njenoj afirmaciji, razgovaramo sa Slavišom Grujićem, potpredsednikom Vlade AP Vojvodine i pokrajinskim sekretarom za kulturu i javno informisanje.

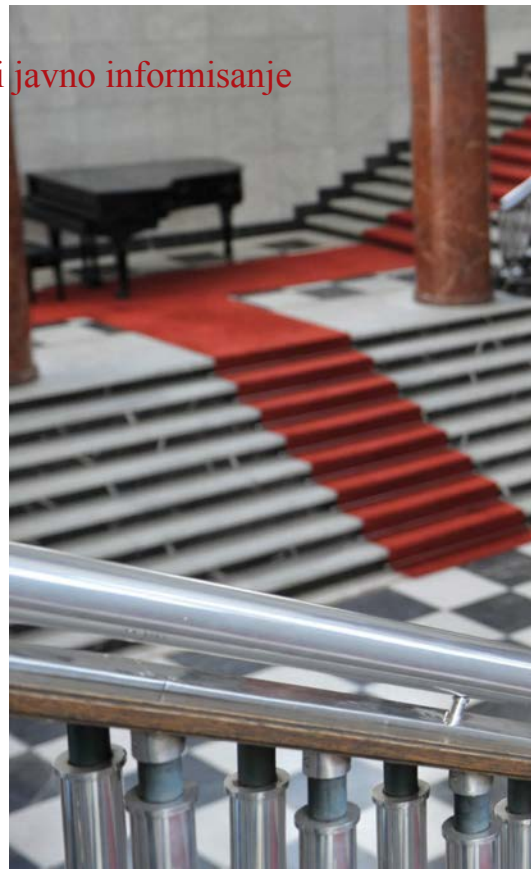
“VREME”: Specifičnost vojvođanske sredine je suživot različitih nacionalnih zajednica. Kako to izgleda u praksi?

SLAVIŠA GRUJIĆ: U Vojvodini volimo da kažemo da je Evropska unija nastala prvo na ovim prostorima i da je taj specifičan sistem koji ovde vlada dao osnove za formiranje velikog društva naroda na tlu Evrope. Kada govorimo o 26 nacionalnih zajednica koliko na prostoru Vojvodine postoji, moramo da zamislimo i skoro toliko jezika, nekoliko religija, ali i 26 kultura. Vojvođanska skupština je najmnogojezičniji parlament posle evropskog. Ovde je u službenoj upotrebi šest jezika. RTV Vojvodine je verovatno jedinstven primer u svetu medija koji emituje program na deset jezika. Višenacionalnost, višejezičnost i multikulturalnost u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini su prirodno stanje, realnost, svakodnevica i kvalitet životnog i kulturnog prostora Vojvodine. Kultura u Vojvodini treba biti, a to i jeste, kultura različitosti. To ne znači samo različitost jezika i nacionalnih tradicija, već razlika koje vode u bogatstvo izraza. Važno je da različite kulturne tradicije, što znači i različiti načini izražavanja, ne postoje samo jedni kraj drugih, rezervatski zatvoreni, već da stupaju u kontakt, u kreativni dijalog koji doprinosi razvoju svake od njih. Tako je i moguće da se, na osnovama tradicije i uz negovanje tradicije, stvara jedan novi, savremeni izraz, koji

korespondira sa našim vremenom. Ovo je, ujedno, i odgovor na primedbe onih koji u ovom mnogoglasju vide ugrožavanje srpske kulture. Ovakvom polifonijom i srpska, kao i svaka druga kultura, može biti samo na dobitku. U svakom dijalogu otkrivamo i drugoga, ali još bolje spoznajemo i sami sebe. Dijalog je podsticaj istinskom stvaralaštvu.

Koje biste prepoznatljive tačke kulture Vojvodine istakli, u kontekstu ove etničke šarolikosti?

Kada se govori o kulturi na tlu Vojvodine, može se lako zamisliti Rubikova kocka gde pravilno složene boje daju tačan izgled stanja kulture u Vojvodini. Republika Srbija treba da sa ponosom ističe ovu specifičnost svoje severne pokrajine. Ona je jedan od najvažnijih pečata u budućem pasosu Evropske unije. Teško da se bilo gde može naći mesto u kome je dovoljno da se osvrneš pa da se susretnoš sa nečim novim i drugačijim. Na severu Vojvodine, u Kanjiži, jedan od najpoznatijih svetskih savremenih umetnika Jožef Nađ vodi Regionalni kreativni atelje. Na jugu, u Kovačici, nalazi se renomirana Galerija naivne umetnosti, a nedaleko, u Uzdinu još jedna. U Tavankutu radi Zavičajna galerija “Dr V. Peričić”. Svaka nacionalna zajednica ima veliki broj manifestacija, tradicionalnog i savremenog sadržaja. Na predlog Nacionalnih saveta nacionalnih manjina ove programe nakon raspisanih konkursa podržava Pokrajinski sekretarijat za kulturu i javno informisanje AP Vojvodine. Kao najznačajnije treba istaći “Dane kulture Vojvođanskih Mađara”, Festival folkloro Đendešbokreta i Durindo, Lingvističke dane “Sarvaš Gabor” (mađarska nacionalna zajednica), Festival slovačke muzike i folkloro “Tancuj, tancuj”, Festival dramskih inscenacija domaćih autora “DIDA”,

Festival slovačkog pozorišta “Lovorov venac” (slovačka nacionalna zajednica), Festival rumunske muzike i folkloro iz Vojvodine, Pozorišni dani Rumuna u Vojvodini, Festival rusinske kulture “Crvena ruža”, Dramski memorijal “Petro Riznić Đađa” (rusinska nacionalna zajednica), Kolonija naive u tehnici slame u Tavankutu, Žetvena svečanost “Dužijanica” (hrvatska nacionalna zajednica), Dan Roma, Romska noć (romska nacionalna zajednica), Festival kuglofa (nemačka nacionalna zajednica), Dani makedonske kulture u Vojvodini (makedonska nacionalna zajednica), Festival ukrajinske kulture “Kalina” (ukrajinska nacionalna zajednica), Dani češke kulture (češka nacionalna zajednica), Žetvena svečanost “Dužionica” (bunjevačka nacionalna zajednica), Bugarijada u Vojvodini (bugarska nacionalna zajednica), Međunarodni dan Aškalijska (aškalijska nacionalna zajednica). U AP Vojvodini danas radi 18 profesionalnih pozorišta od kojih su deset pozorišta nacionalnih zajednica. Mađarska zajednica u Vojvodini ima šest profesionalnih pozorišta, tri u Subotici, dva u Novom Sadu i jedan u Senti. Pokrajinski sekretarijat za kulturu i javno informisanje AP Vojvodine direktno finansira delatnost drame na mađarskom jeziku – Narodno pozorište-Narodno kazalište-Nepszínház u Subotici. A takođe preko projekata se finansiraju

foto: M. Milenković

predstave na mađarskom jeziku Ujvideki Színház – Novosadsko pozorište, Tániaszínház – Salašarsko pozorište u Novom Sadu, Kosztolányi Dezső Színház – Pozorište “Kostolanji Deže” u Subotici. Slovaci, Rumuni, Rusini i Romi imaju po jedno profesionalno pozorište (Slovačko-vojvođansko pozorište u Bačkom Petrovcu, scena na rumunskom jeziku pri narodnom pozorištu u Vršcu, Rusinski narodni teatar “Petro Riznić Đađa” u Ruskom Krsturu i Suno e Romengo teatar – pozorište Romski san u Novim Karlovcima, u kojem izvode predstavu na svom jeziku). Na osnovu raspisanih konkursa u periodu od 2010 do 2012. godine sufinansirano je izdavanje ukupno 88 naslova prvih izdanja knjiga i ukupno 40 naslova časopisa na 14 jezika i govora manjinskih nacionalnih zajednica koje žive u Vojvodini, kao i mnoga dvojezička i višejezička izdanja.

Na koji način Pokrajina neguje kulturu nacionalnih zajednica?

Pokrajinski sekretarijat za kulturu i javno informisanje AP Vojvodine snažno podržava aktivnosti i projekte koji odražavaju multikulturalnost, multilingvalnost, multikonfesionalnost, ali i interkulturalnost. Od 2010. do 2012. godine zastupljenost ukupnih sredstava obezbeđenih za programe kulture i umetničkih stvaralaštva manjinskih nacionalnih zajednica i multikulturalne i interkulturalne programe iznosi 81,66

procenata. Skupština AP Vojvodine i nacionalni saveti nacionalnih manjina osnivači su profesionalnih izdavačkih kuća na manjinskim jezicima: na mađarskom “Magyar Szó” i Izdavački zavod “Forum”, koji je pokrajinska ustanova kulture, na slovačkom “Hlas Ljudu” i Slovački izdavački centar, na rumunskom jeziku “Libertatea”, na rusinskom “Ruske slovo”, na hrvatskom “Hrvatska riječ”, na ukrajinskom “Ukrajinsko slovo”, na makedonskom “Makedonski informativni i izdavački centar”, i na bunjevačkom “Bunjevački informativni centar”. Takođe, Skupština AP Vojvodine i nacionalni saveti nacionalnih manjina osnovali su početkom 2008. godine Zavod za kulturu vojvođanskih Mađara – Vajdasági Magyar Művelődési Intézet u Senti, Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka – Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov u Novom Sadu, Zavod za kulturu vojvođanskih Rumuna – Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina u Zrenjaninu, Zavod za kulturu vojvođanskih Rusina – Zavod za kulturu vo vod nskih Rusnacoh u Novom Sadu i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata u Subotici. Srbija je i dalje jedina zemlja na Balkanu, a možda i u Evropi, koja ima ustanove ovog profila.

Na koji način pomažete da nacionalne zajednice izađu iz svojih okvira i da sarađuju i sa drugim zemljama?

U periodu od 2010. do 2012. godine sufinansirana je realizacija 37 projekata međuregionalne saradnje u oblasti kulture i umetnosti manjinskih nacionalnih zajednica Vojvodine. Na primer: gostovanje Dečjeg pozorišta iz Subotice u Osijeku i Rijeci, učešće Hrvatskog kulturno-umetničkog društva “Bunjevačko kolo” na Festivalu Kulturno leto u Pragu, učešće Jevrejskog hora “Hašira” na Međunarodnom festivalu u Pragu, u Izraelu i u Italiji, gostovanje pozorišnih predstava Art centra Hleba i igara iz Stare Pazove u zemljama Evrope, razmena gostovanja između Narodnog pozorišta u Somboru i Hrvatskog narodnog kazališta u Varaždinu, gostovanje Kamernog hora “Zvony” iz Selenče u Slovačkoj, gostovanje KUD-a “Peteffi Šandor” iz Mužlje u Puli, učešće Društva za negu tradicije “Vadvirag” iz Ade na Međunarodnom festivalu plesa u Pečuju, učešće ansambla Roma muzika na Internacionalnom festivalu u Holandiji, Izložba umetničkih dela Konstantina Brankušija, vajara iz Rumunije u Novom Sadu i Beogradu... Posebno uspešnu regionalnu saradnju sa zemljama u okruženju sa kojima imaju zajednički jezik ostvaruju Izdavačka ustanova “Forum” i zavodi za kulturu vojvođanskih Mađara, Slovaka, Rumuna, Rusina i Hrvata. U okviru međuregionalne saradnje ističemo i: održavanje Dana mađarske kulture u Srbiji, program promocije vojvođanske kulture u okviru manifestacije Pečuj – evropska prestonica kulture 2010; promociju vojvođanske kulture u okviru manifestacije Dunavski festival, Ulm; održavanje Dana Istre u Vojvodini i Dana Vojvodine u Istri, u okviru međuregionalne saradnje AP Vojvodine i Istarske Županije; zatim, književni skup Susreti pisaca sa granice u Temišvaru i u Sečnju, simpozijum Banat – istorijska i kulturna prošlost, koji se održava svake godine u Novom Sadu i Zrenjaninu i na kojem učestvuje oko 80 istoričara, akademika, profesora univerziteta, etnografa, itd. iz Srbije, Rumunije, Crne Gore, Makedonije i Hrvatske; Dani Vojvodine u Ulmu – promocija vojvođanske kulture na Međunarodnom festivalu podunavskih gradova i regiona u Ulmu (Nemačka); gostovanje predstave Azami Regionalnog kreativnog ateljea “Jožef Nađ” u gradovima Italije, Slovenije i Mađarske i još nekim evropskim državama.

Vojvodina

Miroslav Antić

I

Veruju vo jedinu i vo jed i vo inu
 ravnicu – mater moju i zapljuvanu i svetu,
 tu Vojvodinu u soli, u hlebu i u vinu,
 i ne verujem joj, veru joj njenu i krv joj somotsku i prokletu
 a slepački joj se molim dok mi na usni rđa i rže i miriše
 blagoslovena kao pričest i zrno aprilske kiše
 i dok me kolje pod grlom njen dah ljut kao vile,
 pa teme i čelo škropi beli cvet bagremova,
 i dok se rvem sa žitom, dok zvezde po meni mile,
 a ona rominja i tinja i survava se sa krova
 sva toržestvena i roždestvena od lepote i rugla
 i kao srce mokra i kao srce okrugla.
 Jao ravnico, zloslutnico! Zlatna sačmo u sisi!
 Jao svevišnja moja iz birtija i crkava!
 Ti, dušo, što isplažena i bosonoga visiš
 i pozlaćena i plaćena, i detinjasta i lukava,
 i kao nebo niska, i kao nebo ogromna.

II

Volim je od štala do oltarskih dveri i od blata do pšenice,
 toplu od ciganskih gudala i blagdanskim očenaša,
 vršidbenu i zadušničku, smeđu kao devojačke pletenice,
 tu zemlju čardaša, čaša i bezzemljaša,
 gde su služili bdenija i ljude za glavu skraćivali,
 gde su starice tepale i pragove branile golim šakama,
 pa su je branili i ždrali rukama, pa su crkavali i živeli,
 pa su je voleli ljudi, i kleli, i psovali, i plakali.
 Tu Vojvodinu bogomoljačku, i bezbožničku, i vinsku,
 belju od jaganjaca, crnju od paljevina.
 Tu Vojvodinu svetonikoljsku, velikogospojinsku,
 kad se lumpovalo od Vršca do Temišvara, Sombora i Segedina,
 pa niko u brkovima nije imao gustu pesmu kao taj narod
 robijaški i prvomajski, razbijenih temena i zuba,
 ta Vojvodina ašova, britvi, molitvi i šamara,
 zarasla u želje, u laž, u borbu, u izdajstvo, u ljubav.
 Volim je, jer svi smo široki i obični kao ova ravnica,
 jer smo i veliki i prokleti na ovim zelenim travama,
 i milioni suludih, rumenih zvezdanih ptica
 večito će lepršati nad našim umornim glavama.

III

Muču steoni vinogradi. Peni se jesen u kacama.
 Rđaju po bespućima vetrovi sa kutnjacima masnim od slanine.
 Rodio te otac. Ubio te sin. Brat bratu o vratu i po vratu.
 A krstovi najveće drveće. A grobovi najveće planine.
 Na usni tamjan i nafora. Nozdrva od bosiljka bela.
 Zubi utrnu od bećaraca i truli od opela.
 Jao ravnico! Jao krtico! Jao bezglava tico!
 Jao sve moje nesito i ponosito i napito!
 Moja žetvo i žito. Moja kletvo i tugo.
 I jao Vojvodino – gladna godino, i Vojvodino – dugo!
 Širok Dunav. Široke pustare. Široko garavo oko.
 Od svetog Čarnojevića, do svetog skeledžije na Tisi,
 oče nas u opancima, u katancima i lancima,
 oče naš iže jesi i iže nisi.

IV

I volim je prosjačku, pred crkvama, nedeljama, u ritama,
 i svatovsku, astragansku, neucveljenu bolovima,
 i Vojvodinu vašarsku i harmonikašku; čas raspusnu, čas pitomu
 i birtijašku što osvanjiva štucajući pod stolovima,
 pa Vojvodinu bečku i varmeđsku sa tuđim barjacima pred četama
 K. u K. regimente, kraj drumata istorija silovana i zaklana,
 i Vojvodinu solunsku i krfsku pod bajonetima,
 sivu kao vojnička smrt u koporanima i zajedničkim rakama.
 Pa je volim šestoaprilsku, logorašku, isprebijanu,
 obešenu o bandere, probušenu po čelima,
 uzoranu od tenkova, od krvi izopijanu,
 i partizansku kad je oktobra donela proleće selima.
 Volim je koliko je zla i dobra. Volim je podjednako.
 Prskajte kajsije zvezda u kosi drveća njenog!
 Uvek će biti krovova pozadi krova svakog
 jer uvek se rumeno nastavlja na rumeno.

V

Lete nad Fruškom gorom, nad tornjevima, nad đermovima
 nakolmovani paorski anđeli bez krila i oreola.
 Lete do zvezda i vraćaju se sa zvezda lepi, mrtvi i šašavi,
 sa ufitljenim brkovima, u gaćama od šest pola.
 Lete sa glavom crvenom kao raspuknuta lubenica.
 Sa obrazima od licidarskih lutaka i jezikom od koljiva.
 Leti Panonija hiljadu puta zaklana i uvek najlepše živa,
 Panonija što prašta i što se iz groba seća,
 sva od praporaca i dukata, sva mnogo srneća i kereća.
 Jao ravnico! Jao česnico! Jao vodo i travo!
 Jao sve moje plavo, drveno od krstova i krvavo i pravo!
 Jao žuto od snopova, od mrtvacu, od sunca i od sveća!
 I jao šareno od vina, od violina, od sukanja i cveća!
 Ja tebe nožem i hlebom. Ti mene solju i satarom.
 Ja tebe nogom i bogom. Ti mene ruzmarinom i materom.
 Jednu zob zobali, jednako groba dobili,
 jednako se oplodili i rodili i prodali.
 Četir konja debela u pesmu si uprezala!
 Četir strane sveta u pupak si nam uvezala!
 Ej, Vojvodino, od plaća, od đubreta i od kolača,
 a vere četir, a peta ciganska, a šesta iz tambure riče!
 I svi mi na sramotu liče! I svi mi na boga liče!

VI

Zaigraj, zavitlaj zemljo, lepoto bosonoga,
 nevesto moja najlepša u dronjcima i plaču,
 ti što se moliš bogu i ti što pljuješ na boga,
 ti što si dugovala i naplatila račun,
 nazdravlje! Diži čaše! Razbij astale šakom!
 Zapevaj preko njiva neka zabride kosti!
 Volim te što si prosta, sirova, divlja tako,
 i tako mnogo luda, volim te, volim, oprosti,
 ti, od ponosa i stida, od đinđuva i vaški,
 ti, ljuljaško i rako – žut zubat smeh ne skrivaj,
 pevaj pijano racki, mađarski, totski, vlaški,
 makedonski i lički preko dalekih njiva!
 I tako do smaka sveta, najteža zemljo moja,
 sa ukusom muškatlja, krvi, hleba i saća!
 Od paorske sam lepote, radosti, psovki i znoja.
 Razdrli prsluk i gutaj! Ja ovu zdravicu plaćam!

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec